

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

นับตั้งแต่แผนพัฒนาการสาธารณสุขแห่งชาติฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520 - 2524) เป็นต้นมา ประเทศไทยได้ใช้การสาธารณสุขมูลฐานเป็นกลยุทธ์หลักในการพัฒนาการสาธารณสุขของประเทศมาโดยตลอด ด้วยความเชื่อมั่นว่าการสาธารณสุขมูลฐานเป็นกลยุทธ์ที่เหมาะสมที่สุดสำหรับการพัฒนา เพื่อให้บรรลุเป้าหมายสุขภาพดีถ้วนหน้า ภายในปี พ.ศ. 2543

การดำเนินงานสาธารณสุขมูลฐานในระยะที่ผ่านมาประสบความสำเร็จในระดับหนึ่ง กล่าวคือ มีการส่งเสริมให้เกิดการพึ่งตนเองของชุมชนด้านสาธารณสุข โดยการสนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการสาธารณสุขของชุมชน ในรูปแบบของอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ได้ครอบคลุมทุกหมู่บ้านในประเทศ อีกทั้งสถานะสุขภาพของประชาชนไทยก็ดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด และเพื่อเป็นการพัฒนาคุณภาพการดำเนินงานสาธารณสุขมูลฐานในชุมชน ให้ชุมชนมีศักยภาพในการพึ่งตนเองด้านสาธารณสุขสูงขึ้น ในแผนพัฒนาการสาธารณสุขแห่งชาติฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535 - 2539) รัฐบาลโดยกระทรวงสาธารณสุขจึงมีนโยบายสนับสนุนการจัดตั้งศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน (ศสมช.) อันเป็นองค์กรชุมชนด้านสาธารณสุขในระดับหมู่บ้าน โดยได้เร่งรัดการดำเนินการจัดตั้ง ศสมช. ให้ครอบคลุมทุกหมู่บ้านทั่วประเทศภายในปี พ.ศ. 2539

จังหวัดขอนแก่น ได้เร่งรัดพัฒนาตามนโยบายดังกล่าวโดยในปี พ.ศ. 2536 ได้จัดตั้ง ศสมช. ขึ้นใน 593 หมู่บ้าน แต่จากผลการประเมินการพึ่งตนเองของชุมชนด้านสาธารณสุขของหมู่บ้านเหล่านี้ พบว่าสามารถพึ่งตนเองได้เพียงร้อยละ 35.7 เท่านั้น จึงเป็นเรื่องที่น่าศึกษาว่าการที่จะทำให้ ศสมช. ประสบความสำเร็จในการดำเนินงานได้นั้น มีปัจจัยอะไรบ้างที่มีส่วนเกื้อหนุน และรูปแบบการดำเนินงานที่เหมาะสมควรจะเป็นอย่างไร

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้ศึกษาจึงตัดสินใจศึกษาการดำเนินงานของ ศสมช. โดยศึกษาเฉพาะกรณี 2 หมู่บ้านในอำเภอหนองเรือ จังหวัดขอนแก่น เชื่อว่าผลจากการศึกษาจะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนารูปแบบการดำเนินงานของ ศสมช. ในจังหวัดขอนแก่น และจังหวัดอื่น ๆ ได้เป็นอย่างดี เนื่องจากประเด็นที่ศึกษาวิจัยครั้งนี้ ยังไม่ปรากฏว่ามีผู้ศึกษาวิจัยมาก่อน

5.1 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

วัตถุประสงค์สำคัญของการศึกษา คือ เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของหมู่บ้าน กระบวนการดำเนินงานของ ศสมช. ปัจจัยที่เกื้อหนุนต่อการดำเนินงานของ ศสมช. และเสนอรูปแบบที่เหมาะสมในการดำเนินงานของ ศสมช.

5.2 ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาเฉพาะกรณี ซึ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ แบบหนึ่ง สนามที่ศึกษาคือหมู่บ้าน 2 หมู่บ้าน ในอำเภอหนองเรือ ได้แก่ บ้านหนองสระ หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านกง ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีการพึ่งตนเองของชุมชนด้านสาธารณสุขอยู่ในระดับสูง และบ้านโนนตู หมู่ที่ 5 ตำบลกุดกว้าง ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีการพึ่งตนเองของชุมชนด้านสาธารณสุขอยู่ในระดับต่ำ

หน่วยในการวิเคราะห์คือองค์กร อันได้แก่ ศสมช. ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับ ศสมช. ทุกกลุ่ม ได้แก่ อสม. ผู้นำท้องถิ่น ประชาชนทั่วไป และเจ้าหน้าที่สาธารณสุขทั้งระดับจังหวัด อำเภอ และตำบล

การเก็บรวบรวมข้อมูล ข้อมูลทุติยภูมิรวบรวมจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ส่วนข้อมูลปฐมภูมิได้จากกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา โดยวิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่มด้วยการใช้แนวคำถามที่เตรียมไว้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล จากนั้นนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้นำมาทำการวิเคราะห์ เริ่มด้วยการจัดข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์ และกรอบแนวคิดของการศึกษา แล้วจึงสร้างข้อสรุปโดยอาศัยข้อมูลหรือปรากฏการณ์ที่ได้จากการศึกษามาวอธบาย ซึ่งข้อสรุปต่าง ๆ จากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ได้จากการ

ศึกษาเปรียบเทียบหมู่บ้าน 2 หมู่บ้าน ที่มีระดับการพึ่งตนเองของชุมชนด้านสาธารณสุขแตกต่างกันมากจึงเชื่อว่่าน่าจะเป็นข้อสรุปที่มีความแม่นยำและเชื่อถือได้

การเสนอผลการศึกษา นำเสนอโดยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ด้วยการบรรยายและอธิบายข้อเท็จจริง

5.3 ผลการศึกษา

5.3.1 สภาพทั่วไปของหมู่บ้าน

ผลการศึกษาสภาพทั่วไปของหมู่บ้านซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาทั้งสองหมู่บ้านพบว่า เป็นหมู่บ้านที่มีอายุใกล้เคียงกัน มีสภาพทางกายภาพที่คล้ายคลึงกัน แต่มีสภาพทางการปกครองรวมทั้งสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกันค่อนข้างมาก กล่าวคือ หมู่บ้านหนองสระซึ่งมีการพึ่งตนเองของชุมชนด้านสาธารณสุขอยู่ในระดับสูงนั้น ชาวบ้านส่วนใหญ่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี มีความสามัคคีและร่วมมือร่วมใจในการทำกิจกรรมส่วนรวมของหมู่บ้าน ผู้นำและองค์กรหมู่บ้านมีบทบาทในการพัฒนา และทำหน้าที่เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่ดี นอกจากนี้ยังพบว่าหมู่บ้านแห่งนี้เป็นหมู่บ้านบวรและหมู่บ้านในโครงการอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทองด้วย จึงมีกิจกรรมหลายอย่างที่ส่งเสริมและเกื้อหนุนต่อการพัฒนา ในด้านการศึกษาพบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ส่วนในด้านพฤติกรรมการดูแลสุขภาพนั้นพบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่นิยมใช้บริการรักษาพยาบาลแผนปัจจุบัน โดยไปใช้บริการจาก ศสมช. เมื่อเจ็บป่วยเล็กน้อย ๆ และใช้บริการจากสถานีนอนามัย โรงพยาบาลในกรณีที่การเจ็บป่วยเกินขีดความสามารถในการรักษาของอสม.

สำหรับบ้านโนนคู่ซึ่งมีการพึ่งตนเองของชุมชนด้านสาธารณสุขอยู่ในระดับต่ำนั้น พบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่มีฐานะยากจน ขาดความสามัคคี ไม่ชอบทำงานในลักษณะกลุ่ม ไม่สนใจ และไม่ให้ความร่วมมือกับกิจกรรมพัฒนาของหมู่บ้าน ผู้นำหมู่บ้านขาดภาวะผู้นำ ขาดความยุติธรรม จึงไม่ได้รับการยอมรับและเชื่อถือจากชาวบ้าน ในด้านการศึกษาพบว่าชาวบ้านส่วนใหญ่จบการศึกษาใน

ระดับประถมศึกษา ส่วนในด้านพฤติกรรมการดูแลสุขภาพพบว่าเมื่อเกิดการเจ็บป่วย ชาวบ้านจะใช้ทั้งบริการรักษาพยาบาลแผนปัจจุบัน คือจาก ศสมช. สถานีอนามัย โรงพยาบาล และใช้บริการรักษาพยาบาลแผนโบราณจากหมอมนต์ 3 คน ซึ่งอยู่ในหมู่บ้าน

5.3.2 กระบวนการดำเนินงานของ ศสมช.

แนวคิดในการจัดตั้ง ศสมช. เริ่มมาจากนโยบายของภาครัฐ โดยกำหนดภารกิจที่สำคัญของ ศสมช. ไว้ 4 ประการ ได้แก่ การบริการสาธารณสุขมูลฐาน การจัดตั้งศูนย์ข้อมูลข่าวสารสาธารณสุข การถ่ายทอดความรู้และเผยแพร่ข่าวสารสาธารณสุขแก่ประชาชน และการพัฒนากองทุนหมู่บ้าน

จากการศึกษาการดำเนินงานของ ศสมช. ในหมู่บ้านที่มีการพึ่งตนเองของชุมชนด้านสาธารณสุขอยู่ในระดับสูงคือ บ้านหนองสระ และหมู่บ้านที่มีการพึ่งตนเองของชุมชนด้านสาธารณสุขอยู่ในระดับต่ำ คือ บ้านโนนตู พบว่า ศสมช. บ้านหนองสระนั้น มีการดำเนินกิจกรรมตามภารกิจดังกล่าวข้างต้นได้ผลดีกว่า ศสมช. บ้านโนนตู อย่างเห็นได้ชัด

ซึ่งเมื่อศึกษาในรายละเอียดพบว่าความสำเร็จในการดำเนินงานดังกล่าว เป็นผลมาจากกระบวนการดำเนินงานที่เป็นระบบ ดังนี้

1. เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของกระบวนการดำเนินงาน นับตั้งแต่การมีส่วนร่วมตัดสินใจจัดตั้ง ศสมช. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของ ศสมช. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์จาก ศสมช. การมีส่วนร่วมประเมินผล การดำเนินงานของ ศสมช.

2. มีการบริหารจัดการที่ดีและเป็นขั้นตอน นับตั้งแต่การวางแผน การจัดองค์การ การจัดคนเข้าทำงาน การสั่งการ จนถึงการควบคุม

3. ใช้การสุศึกษาและประชาสัมพันธ์สนับสนุนการดำเนินงานของ ศสมช.

4. มีการสนับสนุนจากภาครัฐในกรณีที่ชุมชนไม่สามารถดำเนินการได้เอง และในกรณีจำเป็นอื่น ๆ

5.3.3 ปัจจัยที่เกื้อหนุนต่อการดำเนินงานของ ศสมช.

ปัจจัยที่เกื้อหนุนให้เกิดความสำเร็จของการดำเนินงาน ศสมช. ได้แก่

1. ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ

เนื่องจาก ศสมช. เป็น องค์การลักษณะหนึ่ง ดังได้มีการบริหารจัดการองค์การ จึงเป็นเรื่องที่สำคัญมาก ศสมช. ที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินงานนั้น ต้องมีการบริหารจัดการที่ดีและเป็นขั้นตอน กล่าวคือ ต้องจัดโครงสร้างของ ศสมช. โดยการกำหนดภารกิจรวมทั้งผู้รับผิดชอบให้ชัดเจน ซึ่งการคัดเลือกผู้ปฏิบัติงานใน ศสมช. นี้ ควรคัดเลือกบุคคลที่มีความรู้ และประสบการณ์เกี่ยวกับงานสาธารณสุขผู้ดำเนินการคัดเลือกควรเป็นชาวบ้านหรือองค์กรหมู่บ้าน

สำหรับการดำเนินงานตามภารกิจ ผู้ปฏิบัติงานคือ อสม. จะต้องรู้จักวิธีการวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการ เพื่อจะได้วางแผนการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพ เช่น ร่วมกับชาวบ้านในการสำรวจข้อมูล จปฐ. แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อวางแผนแก้ไขปัญหาสาธารณสุขของหมู่บ้านเป็นต้น นอกจากนี้จะต้องมีการสั่งการและการควบคุมงาน เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนด โดย อสม. ผู้ทำหน้าที่เป็นประธานกรรมการ ศสมช. จะต้องแบ่งงานให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถของผู้ปฏิบัติ และควบคุมดูแลการดำเนินงานเป็นระยะ เพื่อให้ทราบความก้าวหน้าตลอดจนปัญหาอุปสรรคของการดำเนินงาน

2. ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน

ศสมช. ซึ่งเป็นองค์กรชุมชนด้านสาธารณสุข จะประสบความสำเร็จในการดำเนินงานได้นั้น ต้องเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในกระบวนการดำเนินงานทุกขั้นตอนมากที่สุด เพื่อให้ชาวบ้านเรียนรู้และตระหนักถึงความสำคัญและเกิดความต้องการ ศสมช. จากนั้นให้ชาวบ้านหรือองค์กรหมู่บ้านเป็นผู้ตัดสินใจจัดตั้ง คัดเลือกสถานที่ คัดเลือกผู้ปฏิบัติงาน จัดหาวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นบางอย่าง ตลอดจนกำหนดแนวทางและระเบียบปฏิบัติสำหรับการดำเนินงาน ซึ่งการมีส่วนร่วมดังกล่าวนี้จะทำให้ชาวบ้านเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ และตระหนักถึงความรับผิดชอบที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินงานขั้นตอนอื่น ๆ ของ

ศสมช. ได้แก่ มีส่วนร่วมในการใช้บริการจาก ศสมช. และมีส่วนร่วมในการประเมินผลการดำเนินงานโดยการเสนอแนะข้อคิดเห็นต่าง ๆ ซึ่งการมีส่วนร่วมของชาวบ้านดังที่กล่าวนี้ จะส่งผลให้ ศสมช. สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความต่อเนื่องและยั่งยืน

3. ปัจจัยด้านการสื่อสาร

การดำเนินงานของ ศสมช. ที่ประสบความสำเร็จได้นั้น การสื่อสารนับเป็นปัจจัยสำคัญยิ่ง เริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการเตรียมการจัดตั้ง ศสมช. ซึ่งจะต้องประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านมีความรู้มีความเข้าใจ ศสมช. ตระหนักถึงความสำคัญ จนถึงขั้นตอนการดำเนินการซึ่งการสื่อสารถือเป็นภารกิจสำคัญประการหนึ่งของ ศสมช. ที่จะต้องดำเนินงาน เพื่อเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารด้านการดูแลสุขภาพอนามัย และข่าวสารสาธารณสุขอื่น ๆ แก่ประชาชน ดังนั้น ศสมช. ที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินงานจะต้องมีการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพและเป็นระบบ เริ่มจากการวางแผนการสื่อสารโดยกำหนดเนื้อหา ระยะเวลาให้เหมาะสมกับสถานการณ์ จากนั้นดำเนินการสื่อสารทางหอกระจายข่าว ซึ่งสามารถครอบคลุมชาวบ้านได้มากและกำหนดความถี่ได้ตามต้องการ ตลอดจนโดยสื่อบุคคลคือ อสม. และผู้นำท้องถิ่น ซึ่งเป็นการสื่อสารสองทางที่สามารถให้รายละเอียดได้มากกว่าวิธีแรก นอกจากนี้ยังต้องให้สุศึกษาที่ ศสมช. โดยสื่อเฉพาะกิจประเภทต่าง ๆ ด้วย อาทิ โปสเตอร์ แผ่นพับ ฯลฯ ประการสำคัญการใช้ภาษาหรือสื่ออื่น ๆ ต้องมีความเหมาะสมชาวบ้านเข้าใจได้ง่าย

4. ปัจจัยด้านการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกชุมชน

การดำเนินงานของ ศสมช. โดยเฉพาะในระยะเริ่มก่อตั้ง จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกชุมชน ทั้งนี้เพื่อช่วยพัฒนาศักยภาพขององค์กรให้พึ่งพาตนเองได้อย่างสมบูรณ์ในอนาคต ซึ่งจากการศึกษาพบว่า การที่ ศสมช. จะดำเนินการกิจต่าง ๆ บรรลุตามวัตถุประสงค์ได้จะต้องได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานสาธารณสุขที่เกี่ยวข้องทุกระดับอย่างเพียงพอ และสม่ำเสมอ โดยการจัดวัสดุครุภัณฑ์การแพทย์ให้ 1 ชุด เมื่อเริ่มก่อตั้งรวมทั้งสนับสนุนเพิ่มเติมในกรณีที่ชำรุดหรือเสื่อมสภาพ จัดสรรงบประมาณ

สนับสนุนทุกปี จัดระบบการส่งต่อผู้ป่วย การจำหน่ายยาให้กองทุนยาและเวชภัณฑ์ เพื่อสนับสนุนดำเนินงานของ ศสมช. ตลอดจนสนับสนุนด้านวิชาการโดยการ นิเทศงาน การจัดอบรม อสม. อย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งสนับสนุนสื่อและเอกสารทางวิชาการ ที่จำเป็น

5.3.4 รูปแบบการดำเนินงานของ ศสมช.

รูปแบบการดำเนินงานของ ศสมช. ควรปรับเปลี่ยนในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. การจัดตั้ง ศสมช.

ก. การคัดเลือกหมู่บ้าน คัดเลือกหมู่บ้านที่มีความพร้อมในการพัฒนาสูง โดยพิจารณาจากหมู่บ้านที่ชาวบ้านส่วนใหญ่มีฐานะทางเศรษฐกิจอยู่ในเกณฑ์ดี องค์การและผู้นำหมู่บ้านมีความรู้และให้ความสำคัญต่อการพัฒนาด้านสาธารณสุข อสม. มีความรู้และร่วมมือกันปฏิบัติงานตามบทบาทอย่างเต็มที่ มีความขัดแย้งในหมู่บ้านน้อย ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความสามัคคีและให้ความร่วมมือกับกิจกรรมส่วนรวมของหมู่บ้าน มีกลุ่มหรือโครงการพิเศษลงในหมู่บ้านและมีความก้าวหน้าของการดำเนินงาน ซึ่งเป็นข้อบ่งชี้ถึงศักยภาพการทำงานในรูปองค์กรของชาวบ้านรวมทั้งความพร้อมด้านทรัพยากร

ข. การเตรียมชุมชน โดยเจ้าหน้าที่สาธารณสุขชี้แจงแนวทางการจัดตั้งและรายละเอียดต่าง ๆ เกี่ยวกับ ศสมช. แก่ผู้นำองค์กรหมู่บ้าน จากนั้นผู้นำองค์กรหมู่บ้านประชุมชาวบ้าน เพื่อชี้แจงเรื่องดังกล่าว เพื่อให้ชาวบ้านร่วมแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจ นอกจากนี้ยังต้องมีการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ความเข้าใจของชาวบ้านชัดเจนยิ่งขึ้น

ค. การคัดเลือกสถานที่ตั้ง ศสมช. ควรมีที่ตั้งเป็นเอกเทศหรือตั้งในสถานที่สาธารณะเพื่อให้เกิดความสะดวกและความคล่องตัวสำหรับผู้ปฏิบัติงาน ซึ่งจะเป็นที่ใดนั้นอยู่ที่ในการตัดสินใจของชาวบ้านหรือองค์กรหมู่บ้าน

2. การกิจและโครงสร้างของ ศสมช.

โครงสร้างของ ศสมช. ที่นำเสนอเป็นโครงสร้างที่มีการแบ่งหน้าที่และขอบเขตของงานตามภารกิจ กล่าวคือ ศสมช. จะแบ่งงานหลักเป็น 4 งาน คือ งานบริการสาธารณสุขมูลฐาน งานศูนย์ข้อมูลข่าวสารสาธารณสุข

งานเผยแพร่ความรู้ข่าวสารสาธารณสุข และงานพัฒนากองทุนหมู่บ้าน แต่ละงานจะมี อสม. ผู้เป็นหัวหน้างานรับผิดชอบ และทุกงานจะอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของประธานกรรมการ ศสมช.

3. การดำเนินงานตามภารกิจและโครงสร้าง

ก. การบริหารงานบุคคล การบริหารงานบุคคลของ ศสมช. นั้น มี อสม. ทำหน้าที่ประธานกรรมการ ศสมช. รับผิดชอบในการควบคุมการดำเนินงานทั้งหมด ส่วนการดำเนินงานตามภารกิจสำคัญแต่ละกิจกรรมกำหนดให้ผู้มีผู้รับผิดชอบหลักในการบริหารจัดการ ซึ่งได้แก่ อสม. ผู้เป็นหัวหน้างาน และ อสม. อื่นเป็นทีมงานอีก 1-2 คน ในการปฏิบัติงานจริงนั้นบางกิจกรรมจะต้องอาศัยการระดมกำลังของ อสม. ทั้งหมดในรูปของการหมุนเวียนกันอยู่เวรปฏิบัติงานหรือการแบ่งงานกันปฏิบัติเป็นกลุ่ม

สำหรับตำแหน่งประธานกรรมการ ศสมช. และตำแหน่งหัวหน้างานควรมีการคัดเลือกใหม่ทุกปี โดย อสม. และ กม. ร่วมกันคัดเลือก

ข. ขั้นตอนการดำเนินงานของ ศสมช. ประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญ 5 ขั้นตอน ซึ่งสามารถนำไปใช้กับการดำเนินงานตามภารกิจหลักของ ศสมช. ได้ทุกภารกิจ ได้แก่ ขั้นเก็บรวบรวมข้อมูล ขั้นวิเคราะห์ปัญหาและความต้องการ ขั้นวางแผน ขั้นดำเนินงาน ขั้นติดตามและประเมินผล

4. การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกชุมชน

ก. ด้านงบประมาณ ศสมช. ที่จัดตั้งขึ้นใหม่ควรสนับสนุนงบประมาณเพิ่มจากเดิม ส่วน ศสมช. เก่านั้น สนับสนุนงบประมาณมากขึ้นตามความจำเป็น

ข. ด้านเวชภัณฑ์และวัสดุครุภัณฑ์การแพทย์ ศสมช. ที่จัดตั้งขึ้นใหม่ ควรสนับสนุนเวชภัณฑ์ให้ด้วย รวมทั้งควรให้การสนับสนุนวัสดุครุภัณฑ์การแพทย์บางรายการที่ขาดและเสื่อมสภาพเพิ่มเติมแก่ ศสมช. นอกจากนี้ควรจัดทำบัญชีเวชภัณฑ์สำหรับศสมช. และจัดระบบการจำหน่ายเวชภัณฑ์ตามบัญชีดังกล่าวแก่ ศสมช. ให้เป็นไปโดยสะดวกและรวดเร็ว

ค. ด้านวิชาการ ควรสนับสนุนให้มีการนิเทศงาน ศสมช. โดยเจ้าหน้าที่สาธารณสุขอย่างสม่ำเสมอ อย่างน้อยเดือนละ 2 ครั้ง มีการอบรม อสม. ปีละ 2 ครั้ง ครั้งละ 2-3 วัน มีการให้ความรู้ข่าวสารแก่ อสม. ทางสื่อมวลชน มีการสนับสนุนเอกสารวิชาการเพื่อประกอบการดำเนินงานของ ศสมช. และมีการสนับสนุนสื่อในการให้สุขศึกษาประชาสัมพันธ์อย่างเหมาะสม และเพียงพอ

5.4 ข้อเสนอแนะ

5.4.1 ข้อเสนอแนะจากผลการศึกษา

เพื่อให้การดำเนินงานของศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน ซึ่งเป็น องค์การชุมชนด้านสาธารณสุขดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุวัตถุประสงค์ ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะที่ได้จากประสบการณ์การศึกษาวิจัยที่จะนำเสนอ ดังนี้

ก. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. การจัดตั้ง ศสมช. จากการศึกษาพบว่าความสำเร็จในการดำเนินงานของ ศสมช. ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายปัจจัย ดังนั้นนโยบายเร่งรัด จัดตั้ง ศสมช. ให้ครบทุกหมู่บ้านในช่วงเวลาสั้น ๆ จึงเป็นเรื่องที่ควรทบทวน เพราะอาจเกิดความสูญเปล่าของงบประมาณ เนื่องจากส่วนหนึ่งของ ศสมช. ที่จัดตั้งขึ้นไม่สามารถดำเนินงานให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ได้ ดังนั้นจึงควรปรับเปลี่ยนนโยบาย โดยให้จัดตั้ง ศสมช. ในหมู่บ้านที่มีความพร้อมก่อนแล้วให้การสนับสนุนในด้านต่าง ๆ อย่างเต็มที่ จากนั้นจึงค่อยขยายผลไปยังหมู่บ้านอื่น ๆ ซึ่งได้เตรียมการจนมีความพร้อมเพียงพอที่จะจัดตั้ง ศสมช. แล้ว

2. รูปแบบการดำเนินงานของ ศสมช. ไม่ควรกำหนดรูปแบบให้เป็นมาตรฐานเดียวกันทั่วประเทศ แต่ควรเปิดโอกาสให้แต่ละพื้นที่กำหนดและพัฒนารูปแบบการดำเนินงานของ ศสมช. ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของตนเอง ดังนั้นรูปแบบการดำเนินงานจึงควรมีความหลากหลาย ไม่จำเป็นต้องเป็นรูปแบบเดียวกัน

3. ประโยชน์ตอบแทนและสวัสดิการสำหรับ อสม. แม้ว่าโดยหลักการของงานสาธารณสุขมูลฐาน จะเน้นที่การพึ่งตนเองของชุมชน แต่ความเป็นจริงไม่อาจปฏิเสธได้ว่า ชาวบ้านที่ทำหน้าที่เป็น อสม. จะต้องเสียสละเวลาและประโยชน์ส่วนตนเป็นอย่างมาก เพื่อปฏิบัติหน้าที่ภารกิจของ ศสมช. ดังนั้นจึงควรที่รัฐจะต้องพิจารณาจัดสวัสดิการและประโยชน์ตอบแทนให้แก่ อสม. ตามความเหมาะสมและความเป็นไปได้ เพื่อให้ อสม. มีขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานอันจะเป็นผลดีต่องานพัฒนาสาธารณสุขของชุมชน

ข. ข้อเสนอแนะเชิงการพัฒนา

1. การบริหารจัดการ ศสมช. ควรส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน เพราะจะทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ และตระหนักที่จะต้องรับผิดชอบร่วมกัน อันจะส่งผลให้ ศสมช. สามารถยั่งยืนอยู่ได้

2. ผู้นำท้องถิ่น เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการดำเนินงานของ ศสมช. อีกทั้งยังเป็นผู้ในการเปลี่ยนแปลง ให้ประชาชนเกิดการยอมรับและมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของ ศสมช. ดังนั้นเจ้าหน้าที่สาธารณสุขที่เกี่ยวข้องจึงต้องให้ความสำคัญในการที่จะพัฒนาผู้นำท้องถิ่น ให้ตระหนักถึงความสำคัญและมีความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับการพัฒนาสุขภาพอนามัย ตลอดจนการดำเนินงานของ ศสมช. ทั้งนี้เพื่อให้ผู้นำท้องถิ่นสามารถชี้แนะและปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่างแก่ประชาชนได้

3. การสุศึกษาและประชาสัมพันธ์ เป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง โดยจะต้องมีการร่วมมือกันอย่างจริงจังระหว่างเจ้าหน้าที่สาธารณสุข อาสาสมัครสาธารณสุข และผู้นำการเปลี่ยนแปลงในชุมชนเพื่อทำให้ชาวบ้านมีความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินงานของ ศสมช. และมีความเข้าใจที่ถูกต้องว่าตนเองคือบุคคลที่สำคัญที่จะต้องรับผิดชอบต่อสุขภาพอนามัยของตนเองและชุมชน เพราะปัญหาสุขภาพอนามัยส่วนหนึ่งชุมชนสามารถแก้ไขได้ โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งบริการของรัฐ ซึ่งมีไม่เพียงพอ นอกจากนี้จะต้องมีการวางแผนการให้สุศึกษาประชาสัมพันธ์อย่างเหมาะสมและต่อเนื่อง โดยใช้การสื่อสารทั้งโดยสื่อบุคคล และหอกระจายข่าวสารประจำหมู่บ้าน

4. การสนับสนุนจากภาครัฐ การที่จะให้ ศสมช. ได้รับการยอมรับจากประชาชนว่าเป็นสถานบริการที่มีคุณภาพน่าเชื่อถือนั้น ในระยะแรกหน่วยงานภาครัฐจะต้องเป็นพี่เลี้ยงดูแลอย่างใกล้ชิดและสม่ำเสมอ รวมทั้งต้องสนับสนุนงบประมาณและวัสดุอุปกรณ์ที่จำเป็นให้ครบถ้วนทันเวลา เพื่อให้การดำเนินงานไม่ติดขัด มีแผนการเชื่อมแนะนำ การอบรมฟื้นฟูความรู้อาสาสมัคร และอื่น ๆ เพื่อช่วยให้ ศสมช. เกิดความเข้มแข็ง มีคุณภาพและสามารถพึ่งตนเองได้

5. ค่านิยมเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพของประชาชนในชุมชน จากการศึกษพบว่า ประชาชนบางส่วน โดยเฉพาะผู้ที่มีการศึกษาสูง นิยมไปใช้บริการจากสถานบริการภาครัฐ โดยเฉพาะที่โรงพยาบาลอำเภอกันมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้ที่มีการศึกษาสูง ย่อมมีความรู้ความเข้าใจในระบบการสาธารณสุข และขีดความสามารถของการให้บริการของสถานบริการสาธารณสุขได้ดีกว่าผู้ที่มีการศึกษาต่ำ ประกอบกับผู้ที่มีการศึกษาสูง จะเป็นผู้ที่รู้จักเลือกใช้บริการ และจะเลือกรับบริการที่เห็นว่าดีกว่า ในจุดนี้ต้องพยายามเปลี่ยนค่านิยมดังกล่าวให้ถูกต้อง ซึ่งอาจใช้วิธีให้สุขศึกษาและประชาสัมพันธ์ หากสามารถทำได้ จะทำให้ประชาชนไม่ลดการสูญเสียเวลาและค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นลงได้มาก

5.4.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ประเด็นสำคัญอยู่ที่การศึกษาระบวนการดำเนินงานของ ศสมช. เพื่อให้ทราบปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินงานอันจะเป็นประโยชน์ในการกำหนดรูปแบบการดำเนินงานที่เหมาะสมของ ศสมช. เท่านั้น ยังมีประเด็นปัญหาอื่น ๆ เกี่ยวกับ ศสมช. อีกมากที่น่าศึกษา เพื่อนำผลการศึกษาไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนางานสาธารณสุขมูลฐาน เช่น

1. การพัฒนารูปแบบการดำเนินงานของ ศสมช. โดยนำรูปแบบที่ได้จากการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ไปทดลองใช้ และปรับปรุงจุดบกพร่องเพื่อให้ได้รูปแบบที่เหมาะสมที่สุดสำหรับการดำเนินงาน ศสมช. ในพื้นที่ต่าง ๆ

2. ศึกษารูปแบบการดำเนินงานภารกิจสำคัญของ ศสมช. แต่ละภารกิจ เพื่อให้ได้รายละเอียดของรูปแบบสำหรับการดำเนินงานอันได้แก่รูปแบบการบริการสาธารณสุขมูลฐาน รูปแบบของศูนย์ข้อมูลข่าวสารสาธารณสุข รูปแบบการถ่ายทอดความรู้และเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารสาธารณสุข และรูปแบบดำเนินงานของกองทุนด้านสาธารณสุข

3. ศึกษาการยอมรับและปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับการดำเนินงานของ ศสมช. เพื่อนำผลจากการศึกษาวิจัยไปปรับปรุงพัฒนา ศสมช. ให้เป็นที่ยอมรับของประชาชน

4. ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพการทำงานของอาสาสมัครสาธารณสุขที่ปฏิบัติงานใน ศสมช. เพื่อเป็นแนวทางในการคัดเลือกและพัฒนาคุณภาพอาสาสมัคร

5. ศึกษาบทบาทของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขในการส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินงาน ศสมช. เพราะการดำเนินงานของ ศสมช. ในระยะแรกบทบาทของเจ้าหน้าที่มีความสำคัญต่อความสำเร็จของการดำเนินงาน ศสมช. มาก

6. ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินงานของ ศสมช. เพราะการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาชุมชนทุกด้าน ซึ่งรวมถึงงานสาธารณสุขมูลฐานในหมู่บ้านที่อยู่ในความรับผิดชอบของ ศสมช. ด้วย

7. การวิจัยประเมินผลการดำเนินงาน ศสมช. ของจังหวัดภาคหรือประเทศ เพื่อให้ทราบว่า การเร่งรัดจัดตั้ง ศสมช. ตามนโยบายของกระทรวงสาธารณสุขนั้น ประสิทธิภาพของการดำเนินงานของ ศสมช. ที่จัดตั้งขึ้นเป็นอย่างไรบ้าง กิจกรรมหรือภารกิจใดที่ยังเป็นปัญหา ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวสามารถนำไปพัฒนางานสาธารณสุขมูลฐานได้